

Mr. dr. A.H. Lamers* en prof. mr. M.M. van Rossum**

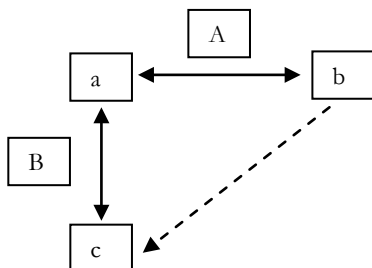
Samenhangende rechtsverhoudingen in het overeenkomstenrecht in nader perspectief: de Hoge Raad zet de deur verder open

Noot naar aanleiding van HR 14 juli 2017, NJ 2017/364 (*Vissers c.s./Compaen*)

INLEIDING

Het leerstuk der samenhangende rechtsverhoudingen in het overeenkomstenrecht manifesteerde zich de afgelopen jaren op verschillende sporen. Een van de sporen was dat tot een contractenrechtelijke samenhangende rechtsverhouding kon worden geconcludeerd indien een partij (b) bij een overeenkomst (A) jegens de andere partij (a) toerekenbaar niet nakomt en die niet-nakoming tevens een onrechtmatige daad jegens een derde (c) inhield. Niet zelden was deze derde via een andere overeenkomst (B) met een van beide contractspartijen verbonden. Het is ook daarom dat wordt gesproken van samenhangende rechtsverhoudingen in het overeenkomstenrecht.

In een schema:

De verbindende factor tussen beide rechtsverhoudingen werd tot nu toe gebaseerd op de door b jegens a gepleegde wanprestatie die alsdan tevens een onrechtmatige daad jegens c inhield. In het hierna te bespreken arrest HR 14 juli 2017, NJ 2017/364 (*Vissers c.s./Compaen*) heeft de Hoge Raad die gedachte losgelaten en geoordeeld dat er toch sprake is van samenhangende rechtsverhoudingen op basis waarvan partij c partij b kan aanspreken op grond van onrechtmatige daad wegens een ander rechtsfeit binnen rechtsverhouding A dan een toerekenbare tekortkoming. In dit geval zelfs een rechtsfeit dat niet van de zijde van een van beide contractanten opkomt maar een rechtsfeit dat van beide contractanten op is gekomen,

namelijk de (gezamenlijke) wil om de overeenkomst te ontbinden.

Hierna wordt eerst de casus in de zaak *Vissers c.s./Compaen* geschetst waarna deze nader wordt geplaatst in het historisch perspectief van het leerstuk samenhangende rechtsverhoudingen in het overeenkomstenrecht. Tot slot wordt de betekenis van dit arrest nader geduid.

DE CASUS VISSERS C.S./COMPAEN

Overeenkomst A, koopovereenkomst:

Op 14 maart 2007 sluiten aannemingsbedrijf De Molen Bunders BV (DMB) en Woningbouwcorporatie Compaen een overeenkomst inhoudende dat Compaen van DMB zeventig toekomstige appartementsrechten koopt (overeenkomst A). Onderdeel van deze overeenkomst is een beding dat Compaen de overeenkomst kan ontbinden indien uiterlijk op 1 februari 2008 niet minimaal twintig appartementsrechten zijn verkocht.

Overeenkomst B, overeenkomst tot zekerheidstelling:

DMB sluit op haar beurt op 21 december 2007 een overeenkomst met *Vissers c.s.* (eiseres in cassatie) waarin *Vissers* zich verplicht om op eerste afroep maximaal twintig appartementsrechten van Compaen te kopen (overeenkomst B). Als onderdeel van deze overeenkomst zijn vier bijzondere bedingen opgenomen:

1. Het eerste bijzondere beding in deze overeenkomst is dat indien overeenkomst A om welke reden dan ook wordt ontbonden alsdan overeenkomst B ook wordt ontbonden. Overeenkomst B heeft tot doel om te verhinderen dat Compaen de ontbindende voorwaarde in overeenkomst A kan invoeren.
2. Het tweede bijzondere beding in deze overeenkomst is dat DMB voor elk volgens overeenkomst A verkochte appartement, met een maximum van twintig, € 15 000 per appartement met *Vissers c.s.* zal afrekenen. In de overeenkomst is dit beding andersom geformuleerd, namelijk dat DMB aan *Vissers c.s.* € 15 000 betaalt voor elk appartement, met een maximum van twintig, dat uiteindelijk niet door

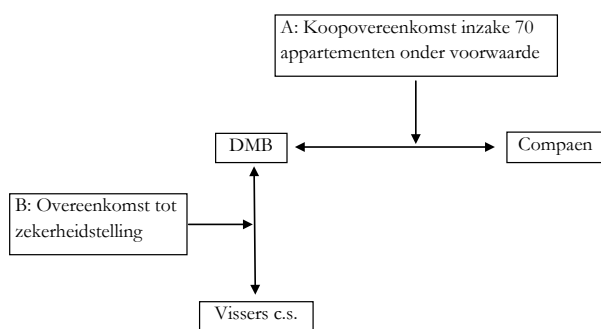
* Mr. dr. A.H. Lamers is als Fellow verbonden aan de faculteit cultuur- en rechtswetenschappen van de Open Universiteit.

** Prof. mr. M.M. van Rossum is kennismanager bij Taylor Wessing en als hoogleraar nationaal en internationaal contracteren verbonden aan de Open Universiteit.

Vissers c.s. behoeft te worden gekocht en afgenomen.

3. Het derde bijzondere beding is dat voor zover Vissers c.s. appartementen volgens overeenkomst moeten afnemen, zij per afgenomen appartement een korting van € 45 000 van de koopsom die Compaen met DMB is overeengekomen, krijgen.
4. Als vierde bijzonder beding is in de overeenkomst opgenomen dat indien en voor zover Compaen de ontbindende voorwaarde in de overeenkomst met DMB (overeenkomst A) niet inroept omdat uiterlijk op 1 februari 2008 niet minimaal twintig appartementen zijn verkocht, DMB aan Vissers c.s. € 15 000 per verkocht appartement met een maximum van twintig (totaal € 300 000) zal betalen als vergoeding voor de zekerheidstelling.

In een schema:

Vissers c.s. hebben er dus enig belang bij dat:

- a. Compaen het in overeenkomst A opgenomen ontbindingsbeding *niet* inroept om reden dat er daartoe voldoende appartementen zijn verkocht. Alsdan ontvangen Vissers c.s. € 300 000 vergoeding voor de zekerheidstelling, of
- b. Compaen het in overeenkomst A opgenomen ontbindingsbeding *wel* inroept om reden dat er onvoldoende appartementen zijn verkocht. Alsdan ontvangen Vissers c.s. afhankelijk van het aantal wel verkochte appartementen (minder dan twintig) een aantal appartementen voor een veel lagere koopsom.

Behoudens enkele andere processuele bewegingen die met betrekking tot de in dit artikel te bespreken doctrine, namelijk die van de samenhangende rechtsverhoudingen niet van belang zijn, deelt DMB op 3 juli 2009 aan Vissers c.s. mede dat overeenkomst A is ontbonden en daarmee overeenkomst B ook.

Zoals uit het voorgaande blijkt, lijden Vissers c.s. nadeel als het gevolg van de ontbinding (met wederzijdse toestemming) van deze overeenkomst. Vissers c.s. laten het er niet bij zitten. Het hof komt tot de conclusie dat Compaen in het licht van de hierna beschreven Alog-formule¹ *niet* tekort is geschoten in de koopovereenkomst

waarmee de overeenkomst tot zekerheidstelling met DMB nauw samenhangt. De Hoge Raad casseert en oordeelt

‘dat het in het beoordelingskader [van de Alog-formule] bepalend is of de aangesproken partij haar verklaringen en gedragingen terzake van de overeenkomst waarbij zij partij is, mede diende te laten bepalen door de belangen van de betrokken derde, en is dus niet mede vereist dat de aangesproken partij is tekortgeschoten in de nakoming van de overeenkomst waarbij zij partij is en waarmee de belangen van de derde verbonden zijn’.

De Hoge Raad oordeelt dus dat partijen die een overeenkomst sluiten met betrekking tot hun gedragingen in het kader van die overeenkomst rekening hebben te houden met derden die enig belang hebben bij de wijze waarop de contractanten al dan niet uitvoering geven aan die overeenkomst.

Hierna worden eerdere uitspraken van de Hoge Raad in het kader van het leerstuk samenhangende rechtsverhoudingen in het overeenkomstenrecht in kort historisch perspectief geplaatst waarna in de conclusie nader zal worden ingegaan op de betekenis van deze uitspraak van de Hoge Raad.

SAMENHANGENDE RECHTS- VERHOUDINGEN IN KORT HISTORISCH PERSPECTIEF

In het overeenkomstenrecht is het uitgangspunt dat de reikwijdte van de overeenkomst zich beperkt tot partijen bij de overeenkomst. Derden kunnen in het algemeen geen rechten ontleen aan een overeenkomst, waarbij zij geen directe partij zijn. Onder omstandigheden moeten partijen bij een overeenkomst echter rekening houden met de belangen van derden. Dat wanprestatie door een partij bij een overeenkomst onder bepaalde omstandigheden eveneens een onrechtmatige daad kan opleveren jegens een derde werd door de Hoge Raad reeds in 1946 bepaald in het arrest *Staat/Degens*.² Destijds oordeelde de Hoge Raad

‘dat, wie zich eenmaal contractueel heeft gebonden, – waardoor de contractsverhouding, waarin hij partij is, in het rechtsverkeer een schakel is gaan vormen, waarmee de belangen van derden, die aan dit verkeer deelnemen, in allerlei vormen kunnen verbonden worden – ten aanzien van de wijze waarop hij zich ten opzichte van zijn contractuele verplichtingen gedraagt, bij inachtneming van hetgeen in het verkeer betaamt, niet onder alle omstandigheden de belangen mag verwaarlozen, die derden bij de behoorlijke nakoming van zijn contract kunnen hebben’.

Sinds die tijd heeft de Hoge Raad meerdere arresten gewezen waarin werd geoordeeld dat wanprestatie van een

1. ‘Indien de belangen van een derde zo nauw zijn betrokken bij de behoorlijke uitvoering van de overeenkomst dat hij schade of ander nadeel kan lijden als een contractant in de uitvoering tekortschiet, kunnen de normen van hetgeen volgens ongeschreven recht in het maatschappelijk verkeer betaamt, meebrengen dat die contractant deze belangen dient te ontzien door zijn gedrag mede door die belangen te laten bepalen’. HR 24 september 2004, ECLI:NL:HR:2004:AO9069, r.o. 3.4, NJ 2008/587 (*Vleesmeesters/Alog*), herhaald in HR 20 januari 2012, NJ 2012/59 (*Wierds/Visseren*).

2. HR 3 mei 1946, NJ 1946/323 (*Staat/Degens*).

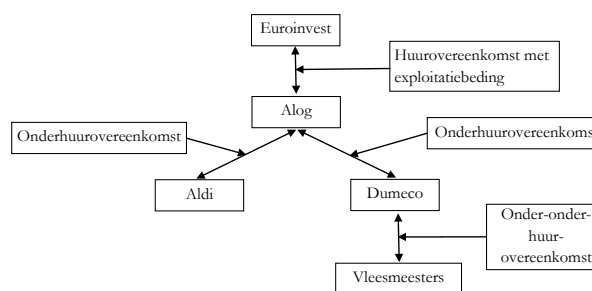
partij bij een overeenkomst aanleiding was tot het vaststellen van een onrechtmatige daad jegens een derde. Hierna wordt een overzicht gegeven van de naar ons inzicht belangrijkste rechtspraak van de Hoge Raad met betrekking tot het onderhavige onderwerp, te weten:

- HR 3 mei 1946, *NJ* 1946/323 (*Staat/Degens*)
- HR 17 november 1967, *NJ* 1968/42, m.nt. GJS (*Pos/Van den Bosch*)
- HR 29 mei 1998, *NJ* 1999/98, m.nt. JBMV (*Zonneranda's of Mooiman/Netjes*)
- HR 24 september 2004, *NJ* 2008/587 (*Vleesmeesters/Alog*)
- HR 20 januari 2012, *NJ* 2012/59 (*Wierts/Visseren*)
- HR 28 maart 2014, *NJ* 2014/194 (*Joba/Tjin-Hin-Tjoe*)³
- HR 11 juni 2014, *NJ* 2015/2 (*Eneco/Stichting Ronde van Nederland*)

In het onderstaande worden de arresten *Vleesmeesters/Alog* en *Joba/Tjin-Hin-Tjoe* nader besproken met als doel het arrest *Vissers c.s./Compaen* beter in het perspectief van het leerstuk samenhangende rechtsverhoudingen te kunnen plaatsen.

Vleesmeesters/Alog

*Vleesmeesters/Alog*⁴ was kort samengevat als volgt: Euroinvest en Alog sluiten een huurovereenkomst met betrekking tot een winkelcentrum. In deze overeenkomst is een exploitatiebeding opgenomen inhoudende dat in de gehuurde ruimte een supermarkt geëxploiteerd dient te worden bij gebreke waarvan Alog aan Euroinvest gedurende de huurperiode een substantiële boete verschuldigd is. Alog verhuurt onder aan Aldi en aan Dumeco welke laatste partij weer onder-onder verhuurd aan Vleesmeesters. Het is daarbij van belang te weten dat Alog en Aldi tot hetzelfde (Aldi) concern behoren. Op enig moment loopt de Aldi-supermarkt zo slecht dat het betalen van de boete gekoppeld aan het exploitatiebeding goedkoper is dan het voortzetten van de supermarkt. Alog zegt alsdan de huur op, voldoet aan Euroinvest de nog openstaande lopende huur én de boete uit het exploitatiebeding waarna Vleesmeesters alleen achterblijft in het winkelcentrum en niet lang daarna failliet gaat. Vleesmeesters dagvaardt Alog en vordert op grond van onrechtmatige daad de schade veroorzaakt door het faillissement en baseert die vordering op de stelling dat Alog tekort is geschoten in de nakoming van de overeenkomst die zij had met Euroinvest. Alog verdedigt zich op haar beurt met de stelling dat Vleesmeesters geen partij was bij die overeenkomst en aldus geen schadevergoeding kan vorderen.

In de uitspraak in deze zaak herhaalt de Hoge Raad de formule uit *Staat/Degens* en voegt daar aan toe:

‘Indien de belangen van een derde zo nauw zijn betrokken bij de behoorlijke uitvoering van de overeenkomst dat hij schade of ander nadeel kan lijden, als een contractant in de uitvoering tekortschiet, kunnen de normen van hetgeen volgens ongeschreven recht in het maatschappelijk verkeer betaamt, meebrengen dat die contractant deze belangen dient te ontzien door zijn gedrag mede door die belangen te laten bepalen’.⁵

De Hoge Raad oordeelde vervolgens dat de rechter alle relevante omstandigheden bij zijn beoordeling dient mee te wegen.

De Hoge Raad noemt met name de hoedanigheid van alle betrokken partijen, de aard en de strekking van de desbetreffende overeenkomst, de wijze waarop de belangen van de derde daarbij zijn betrokken, de vraag of deze betrokkenheid voor de contractant kenbaar was, de vraag of de derde erop mocht vertrouwen dat zijn belangen zouden worden ontzien, de vraag in hoeverre het voor de contractant bezwaarlijk was met de belangen van de derde rekening te houden, de aard en omvang van het nadeel dat voor de derde dreigt, en de vraag of van hem kan worden gevergd dat hij zich daartegen had ingedekt, alsmede de redelijkheid van een eventueel aan de derde aangeboden schadeloosstelling.⁶

In dit arrest wordt door de Hoge Raad uitdrukkelijk gesproken over het *tekortschieten* in de behoorlijke nakoming van de overeenkomst. Er moet volgens de Hoge Raad dus sprake zijn van een wanprestatie van de tekortschietende partij.

Mede naar aanleiding van deze uitspraak gingen er in de doctrine stemmen op dat ook wanneer er geen sprake is van wanprestatie, er niettemin sprake zou kunnen zijn van onrechtmatig handelen jegens de derde.⁷ Wij merken daarbij op dat de overeenkomst tussen Euroinvest en Alog als een soort kernovereenkomst kan worden beschouwd omdat alle andere overeenkomsten in het complex daarvan afhankelijk zijn.

In de hierna te bespreken zaak *Joba/Tjin-Hin-Tjoe* ging de Hoge Raad een fase verder dan in het hiervoor besproken arrest *Vleesmeesters/Alog* door te oordelen dat ook

3. Zie ter zake ook M.M. van Rossum & A.H. Lamers, ‘Contractuele vernetwerking in perspectief’, *NTHR* 2015, afl. 6, p. 287-293 en M.M. van Rossum & A.H. Lamers, ‘Complexe rechtsverhoudingen’, *TOP* 2016, afl. 2, p. 34-39.

4. HR 24 september 2004, ECLI:NL:HR:2004:AO9069, *NJ* 2008/587.

5. HR 24 september 2004, ECLI:NL:HR:2004:AO9069, r.o. 3.4, *NJ* 2008/587 (*Vleesmeesters/Alog*), herhaald in HR 20 januari 2012, *NJ* 2012/59 (*Wierts/Visseren*). De zgn Alog-formule.

6. R.o. 3.4.

7. Onder meer C.E. du Perron, annotatie bij HR 24 september 2004, *NJ* 2008/587 (*Vleesmeesters/Alog*); Asser/Hartkamp & Sieburgh 6-IV 2015/66a.

in het geval dat buiten de kern van het contractencomplex een wanprestatie wordt gepleegd, zulks aanleiding kan zijn tot het toekennen van een schadevergoeding uit onrechtmatige daad jegens een derde.

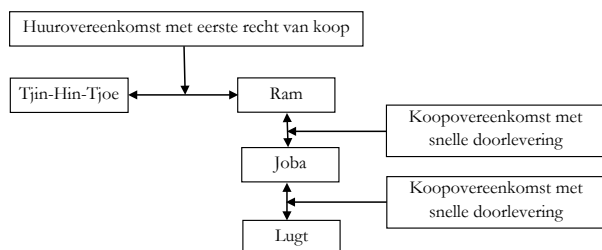
Joba/Tjin-Hin-Tjoe

In de zaak *Joba/Tjin-Hin-Tjoe*⁸ was de centrale vraag of de koper van een Amsterdams pand onrechtmatig jegens de huurder had gehandeld door te profiteren van de wanprestatie van de verhuurder jegens huurder (schending koopoptie). Strikt genomen stond deze koper buiten de contractuele relatie tussen huurder en verhuurder.

De feiten waren als volgt.

- Tjin-Hin-Tjoe huurde vanaf 1 januari 1990 winkelruimte in een pand in Amsterdam van Ram. Tjin-Hin-Tjoe had bij het aangaan van de huurovereenkomst een eerste recht van koop bedongen.
- Op 18 januari verkocht Ram het pand aan Joba, zonder het eerst aan Tjin-Hin-Tjoe te hebben aangeboden.
- Joba verkocht het pand op 24 januari 2007 vervolgens door aan Lugt.
- Bij schrijven van 12 februari 2007 deelde Ram Tjin-Hin-Tjoe mede dat het pand per 23 februari 2007 was verkocht.
- Op 2 februari 2007 beriep Tjin-Hin-Tjoe zich tegenover Ram op zijn voorkeursrecht. Op 20 februari 2007 legden Ram en Joba in een notariële akte vast dat het pand op 23 februari 2007 zou worden geleverd. De levering vond vervolgens al eerder plaats, namelijk eveneens op 20 februari 2007.

Het doel van de vervroegde levering was te voorkomen dat Ram haar leveringsverplichting jegens Joba mogelijk niet zou nakomen ten gevolge van een eventuele beslaglegging door Tjin-Hin-Tjoe. Eveneens op 20 februari 2007 leverde Joba het pand door aan Lugt. Tjin-Hin-Tjoe vorderde onder meer een verklaring voor recht dat Joba en Lugt jegens hem onrechtmatig zouden hebben gehandeld door te profiteren van de wanprestatie van Ram jegens Tjin-Hin-Tjoe die gelegen was in het niet-nakomen van de verplichting om het pand eerst aan te bieden aan Tjin-Hin-Tjoe.

De Hoge Raad overwoog dat de handelwijze van Joba onder bijzondere omstandigheden onrechtmatig kan zijn. Als voorbeeld noemde de Hoge Raad het geval dat sprake zou zijn van onevenredigheid tussen het belang van Joba bij nakoming van de door haar gesloten koopovereen-

komst met Ram en Lugt, en het belang van Tjin-Hin-Tjoe bij het kunnen uitoefenen van zijn voorkeursrecht. Het novum in vergelijking tot het hiervoor besproken arrest *Vleesmeesters/Alog* is dat in het geval van *Joba/Tjin-Hin-Tjoe* het gedrag van ‘contractanten’ (Joba en Lugt, Joba in het bijzonder) die beide geen directe contractuele connectie hebben met de kernovereenkomst in deze zaak, namelijk de overeenkomst tussen Tjin-Hin-Tjoe en Ram, als onrechtmatig kan worden aangemerkt. Dat terwijl Joba en Lugt zelf geen wanprestatie hebben gepleegd terwijl Ram die wel partij was bij de kernovereenkomst dat wel heeft gedaan.

In het hierna als laatste summier te bespreken arrest *Eneco/Stichting de Ronde* lijkt de Hoge Raad een soort terugtrekkende beweging te maken.

Eneco/Stichting de Ronde

In de zaak *Eneco/Stichting de Ronde*⁹ (2014) lijkt de Hoge Raad een stap terug te doen. De Hoge Raad oordeelt in deze zaak waarbij een vordering op grond van samenhangende rechtsverhoudingen in het overeenkomstenrecht wordt afgewezen:

‘weliswaar is in diverse arresten van de Hoge Raad bij de beoordeling van de rechtsverhouding tussen partijen die niet in een contractuele verhouding tot elkaar staan, belang toegekend aan de feitelijk economische samenhang die bestond tussen de overeenkomst waarbij zij niet partij waren, maar dit betekent niet dat de enkele omstandigheid dat een zodanige samenhang bestaat, steeds van belang is voor de beoordeling van de rechtsverhouding tussen daarbij betrokken partijen. Uitgangspunt is dat overeenkomsten alleen partijen binden. Daarom dient het oordeel, dat een contractueel beding doorwerkt in een daarmee samenhangende rechtsverhouding, specifiek te zijn gemotiveerd’.

De indruk dat de Hoge Raad met dit arrest een rem op de ontwikkeling inzake de rechtspraak met betrekking tot het leerstuk samenhangende rechtsverhoudingen in het overeenkomstenrecht heeft willen zetten, is onjuist gebleken.

Met het arrest *Vissers c.s./Compaen* is de aansprakelijkheid van een contractspartij jegens een derde fors uitgebreid. In die uitspraak oordeelt de Hoge Raad, zoals hiervoor beschreven, dat partijen die een overeenkomst sluiten met betrekking tot al hun gedragingen in het kader van die overeenkomst rekening hebben te houden met derden die enig belang hebben bij de wijze waarop de contractanten al dan niet uitvoering geven aan die overeenkomst.

De tot deze uitspraak vereiste wanprestatie binnen enige overeenkomst in het contractencomplex waarvan de overeenkomst waarin de wanprestatie wordt gepleegd, deel uit maakt, is geen vereiste meer.

CONCLUSIE

Het is thans algemeen aanvaard dat een overeenkomst niet alleen gevolgen heeft voor de contracterende partijen.

8. HR 28 maart 2014, NJ 2014/194.

9. HR 11 juli 2014, NJ 2015/2.

Zij kan eveneens gevolgen hebben voor de rechtsbetrekkingen tussen partijen en derden. De rechtsgrond voor een als zodanig ontstane verbintenis kan overeenkomstenrechtelijk van aard zijn dan wel voortvloeien uit onrechtmatige daad.¹⁰

Uit de rechtspraak van de Hoge Raad inzake samenhangende rechtsverhoudingen in die zin dat een door een van partijen gepleegde wanprestatie tevens een onrechtmatige daad jegens een derde inhoudt, blijkt dat onder omstandigheden de zorgvuldigheid van contractspartijen jegens derden kan meebrengen dat de wanpresterende partij haar gedrag mede door de belangen van de betrokken derde moet laten bepalen doordat de overeenkomst een schakel is gaan vormen in het rechtsverkeer, waarmee de belangen van die derden nauw zijn verbonden. In deze zogenaamde schakeljurisprudentie ging het veelal om rechtstreekse aansprakelijkheid.¹¹ Hierin geeft de Hoge Raad enige handvatten betreffende de invulling van de maatschappelijke zorgvuldigheid voor de situatie dat de wanprestatie onrechtmatig is jegens de derde, maar het denken in afzonderlijke rechtsverhoudingen staat voorop. Met de uitspraak inzake *Vissers c.s./Compaen* is duidelijk geworden dat het arrest *Vleesmeesters/Alog* een ruim bereik heeft en niet alleen ziet op de situatie waarin een partij tekortschiet in de nakoming van de overeenkomst.¹²

Gezien het voorgaande is het arrest van de Hoge Raad van 14 juli 2017 in de zaak *Vissers c.s./Compaen* belangwekkend. De Hoge Raad oordeelde in dit arrest zoals hierboven nader omschreven, dat wanneer iemand zich contractueel heeft gebonden, waardoor de contractuele verhouding waarbij hij partij is in het rechtsverkeer een schakel is gaan vormen waarmee de belangen van derden die aan dit rechtsverkeer deelnemen in allerlei vormen kunnen worden verbonden, het hem niet onder alle omstandigheden vrijstaat de belangen te verwaarlozen die derden bij de behoorlijke nakoming van het contract kunnen hebben. Daar voegt de Hoge Raad nu aan toe dat voor de vraag of de contractant rekening moet houden met de belangen van derden bij de overeenkomst, 'wanprestatie' geen noodzakelijke voorwaarde is voor de aansprakelijkheid jegens de derde. De Hoge Raad heeft in zijn schakeljurisprudentie deze zorgplicht als gedragsnorm uitgebreid naar derden die in een nauwe rechtsbetrekking staan met de partijen. Annotator Tjong Tjin Tai schijft in zijn noot bij het arrest *Vissers c.s./Compaen* dat in het door de Hoge Raad gegeven beoordelingskader in de arresten *Staat/Degens* en nader uitgewerkt in *Vleesmeesters/Alog* (de Alog-formule: hiervoor al meerdere keren geciteerd), niet is te lezen dat wanprestatie een vereiste is maar dat zulks tot voor kort wel in de jurisprudentie en de doctrine werd verondersteld.¹³

Met het arrest uit 2017 inzake *Vissers c.s./Compaen* bevestigt de Hoge Raad nader dat het denken in afzonderlijke rechtsverhoudingen in de verdichtende economie (complexe handelsrelaties) en de daarmee samenhangende contractuele vernetwerking (de intensivering van rechtsbetrekkingen) niet langer houdbaar is. De Hoge Raad

heeft met dit arrest afscheid genomen van het tot nu toe veronderstelde vereiste van wanprestatie binnen een overeenkomst om op grond van die wanprestatie een onrechtmatige daad jegens een derde te kunnen vaststellen. Ook andere rechtsfeiten die plaatsvinden binnen een overeenkomst zoals het met wederzijdse instemming ontbinden van een overeenkomst kunnen nu leiden tot het vaststellen van een onrechtmatige daad jegens een derde. De partijautonomie, met name het eerste beginsel van het contractenrecht nl. de vrijheid van partijen om al dan niet een overeenkomst te sluiten, is hiermee verder onder druk komen te staan in die zin dat steeds verder afbreuk wordt gedaan aan die autonomie van partijen.

10. Zie onder meer C.E. du Perron, *Overeenkomst en derden* (diss. Amsterdam UvA), Deventer: Kluwer 1999, p. 71 e.v.; C.H. Sieburgh, 'Nul, één, drie, veel. De gevalsgebonden benadering van samenhangende overeenkomsten', *WPNR* 2015, afl. 7045.

11. Zie S. van Dongen, 'Overeenkomst en derden na 25 jaar nieuw BW', *WPNR* 2017, afl. 7133.

12. Zie ook L. Homan, 'Ontbinding overeenkomst onrechtmatig jegens derden', *Bb* 2017/73.

13. Noot bij HR 14 juli 2017, *NJ* 2017/364, punt 2 (*Vissers c.s./Compaen*).